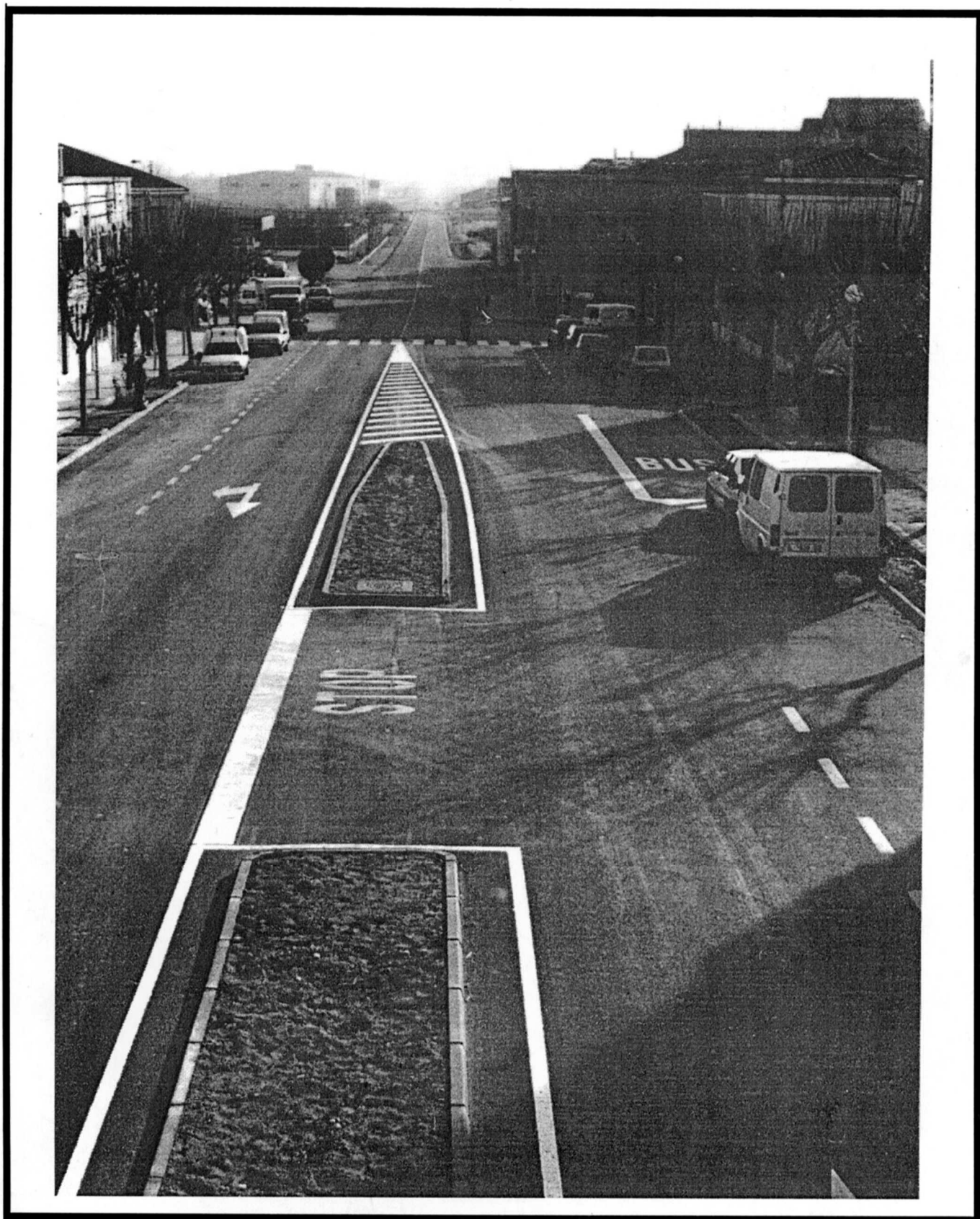

núm. 189

La Femosa

Revista d'opinió i informació local
ARTESA DE LLEIDA, novembre-desembre del 2000

La Femosa

Novembre-desembre
[189, 2000]

Edita l'Agrupació Cultural
La Femosa,
carrer dels Gallart, 7.-
25150. Artesa de Lleida.

*

*Aquesta
publicació local
rep el suport de:*

Generalitat de
Catalunya
(Dept. de Cultura).

Diputació de Lleida
(Institut d'Estudis Ilerdencs).

Ajuntament
d'Artesa de Lleida.

Els articles que apareixen a les
planes de *La Femosa*
reflecteixen únicament l'opinió
de llurs signants.

2a. època.
Dipòsit Legal:
L-264-1981.

PÒRTIC

Enguany, la polèmica de si l'any 2000 era el primer del segle XXI o el darrer del segle XX, sembla que s'ha apaivagat molt, gairebé tothom té assumit que, a l'u de gener del 2001 és quan, realment, començarem un nou segle. Però de fet, quina importància té, a efectes reals, una de les dues dates?. Potser la màgia de canviar de cop els quatre números amb què escrivim l'any, feia el 2000 un any especial als països occidentals (als països que comptem el temps segons el calendari gregorià), i que per això, hom augurava tot tipus d'esdeveniments sorprenents que, és clar, no s'han esdevingut. A cada tombant de segle deu passar el mateix, però de fet, no cal esperar a les acaballes dels segles perquè surti algun visionari que profetitzi la fi del món, algun cataclisme o calamitat que ens deixarà a tots esfereïts o, si més no, astorats. És una mica allò que diem per aquí: «qui no té feina, se'n busca».

El que realment és d'una veritat inqüestionable, és que amb el temps tot s'acaba: «no hi ha mal que duri cent anys» o «d'aquí a cent anys, tots calbs». S'acaben els temps de les vaques grasses, com s'acaben les dictadures, l'amor o les il·lusions, però, per sort (i, malauradament, algunes coses per desgràcia), tot torna a començar una i una altra vegada...

A les portes del segle XXI (com si d'alguna manera poguessin tenir uns efectes reals) voldríem augurar des d'aquestes pàgines, un segle feliç. Una nova era que ens agradaria anomenar ERA DEL RESPECTE; respecte a les persones, als animals i al medi. Respecte a les cultures, a les ètnies, als pobles, a totes les creences i a tots els drets. Valdria la pena que hi penséssim i comencéssim a treballar perquè, aquest desig, algun dia, pogués ser realitat.

Bon Nadal i feliç Any Nou (que el començament de segle sigui realment el preludi de tot això que suara parlàvem) i fins l'any que ve, si s'escau.

LA FEMOSA CUINA

CALAMARS FARCITS

INGREDIENTS

Deu calamars
Tres llesques de pa estovades amb llet
Cinc ous
Dues cebes grosses
Cinquanta grams d'ametlles picades
Un got de vi blanc
Cinquanta grams de formatge ratllat
Un pot de tomata de mig quilo
Oli, farina i sal

Es renten els calamars. Les potes i les ales les trinxarem ben petites

Ratllarem una ceba i la sofregirem una mica: la traurem del foc i afegirem les potes i les ales dels calamars, el pa remullat amb llet, els ous durs i el formatge ratllat, fent una pasta. Salarem una mica els calamars i els farem amb aquesta pasta. Els cosirem o els hi clavarem uns escuradents. Els passarem per la farina i els fregirem.

En una cassola, a part, farem un sofregit amb l'altra ceba i la tomata. Quan estigui tot ben fregit, hi tirarem el vi blanc i la picada d'ametlles. Quan començat a bullir s'hi posa els calamars (si falta suc hi afegirem una mica d'aigua) ho deixarem coure fins que els calamars siguin tous.

PASTÍS DE FORMATGE

INGREDIENTS

Cent vint-i-cinc grams de maries
Cinquanta grams de mantega
Sis cullerades de sucre
Quatre ous
Dos-cents grams de formatge blanc («mantegós»)
Dos gots de llet
Dues cullerades rases de «maizena»
Melmelada de maduixa
Panses de corint

Mentre s'escalfa el forn, xafarem les maries amb tres cullerades de sucre i la mantega, barrejant-ho tot bé. Les maries es poden xafar amb les mans.

En un motlle, hi ficarem la pasta de les maries i la mantega, com si l'untéssim.

Els rovells dels ous, el barrejarem bé amb tres cullerades de sucre.

Les clares les pujarem fins a punt de neu i les barrejarem amb els rovells on, hi afegirem també, el formatge prèviament ratllat.

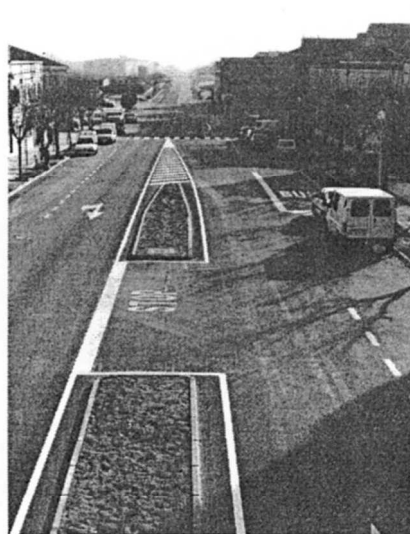
En un bol, hi ficarem els dos gots de llet amb la «maizena» i la barreja que haurem fet abans. Tota aquesta pasta l'abocarem al motlle que hem preparat amb les maries i els ous, afegint-hi també, les pastes de corint, esbarriades. Es posa al forn uns vint-i-cinc minuts. Un cop fred, el desmollarem i el cobrirem amb la melmelada de maduixa.

ÍNDEX

PÒRTIC.....	3
LA FEMOSA CUINA.....	4
NOTES I NOTÍCIES	6
POTENCIAR EL MUSEU ARQUEOLÒGIC	
<i>Der A. Costafrada</i>	11
COSES DEL TEMPS...	
<i>Der Pere Arnau</i>	13
MOTS ENCREUATS	
<i>Der M.-A. N.</i>	16
RECUPERACIÓ DE LA DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA. REPORTATGE DE LA INAUGURACIÓ DE LES CASES NOVES L'ANY 1960	
<i>Der Josep Gallart</i>	17
PERDÓ	
<i>Der Felip II</i>	24
AMB POQUES PARAULES, comiat?	
<i>Der Felip Gallart</i>	25
QUAN EL DARRER VOL DIR L'ÚLTIM	
<i>Der a. A. Costafrada</i>	26
QUARANTA-UNA COMARQUES	
<i>Der A. C. i R. S.</i>	27

PORTADA:

**Nou aspecte de la carretera,
al seu pas per dins del poble**

NOTES I NOTÍCIES

CASTANAYADA

31 d'octubre

Un any més l'AJALL (Associació de Joves d'Artesa de Lleida) ha organitzat el «Castanyot», el qual consisteix en un sopar de germanor, i en tot una nit de marxa al ritme de la música.

La festa que se celebra a la sala de la Llar del Poble, va comptar amb un nombre important de gent jove, que van aguantar fins ben avançada la matinada. D'aquesta manera s'aconsegueix que un bon grapat de gent jove, nois i noies, es quedin a fer la festa al poble, i s'eviti en aquests dies de màxima celebració i eufòria, la seva circulació per les carreteres, que són font de perill pels condicionants que la festa comporta.

L'IMPACTE DE L'AVE

El dia 3 de novembre (a la sala de la Llar del Poble) va fer-se una xerrada-col·loqui per mirar d'explicar mitjançant plànols i transparències, la brutal agressió que significarà pel nostre terme, el pas del tren d'alta velocitat. Aquesta conferència, que era presidida pels membres del Consistori, va ser donada pel tècnic de la Unió de Pagesos.

5 MINUTS DE SILENCI

23 de novembre

El brutal assassinat comés per E.T.A. contra l'exministre de l'estat Espanyol, Sr. Ernest Lluch, va mobilitzar massivament tota la societat catalana.

Les administracions van convocar 5 minuts de silenci a les 12 del migdia de l'endemà del succès, per tal de manifestar el rebuig contra aquests tipus d'actes, i reclamar que aquest problema se sol.lucioni amb el diàleg, no pas amb les armes.

Una trentena d'artesencs i artesenesques, varen acudir a la concentració que es va fer davant Casa la Vila, concentració que ja era la segona vegada que en poc temps és repetia, ja que la primera es va fer a arrel de l'atemptat contra el regidor del Partit Popular de l'Ajuntament de Santa Coloma.

Després dels 5 minuts de silenci, l'alcalde va adreçar unes paraules, proclamant que cessi aquesta violació contra els drets humans fonamentals : la vida i la llibertat d'expressió; i on es va destacar la personalitat d'Ernest Lluch, gran defensor del diàleg per arribar a un acord amb ETA.

EXPOSICIÓ DE BOLETS

25 a 27 de novembre

Per segon any consecutiu, l'Ajuntament amb la col.laboració de la Fundació Pública de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, ha dut a terme l'exposició sobre micologia.

Per poder fer aquesta exposició el dissabte, dia 25, un grup de persones van anar al bosc a cercar diferents varietats de bolets, per tal que formessin part de la mostra.

El diumenge, es va obrir al públic l'exposició amb les diferents varietats trobades, que un cop classificades va sorprendre pel gran nombre de les mateixes.

L'estudi de tots els bolets trobats, conèixer el seu nom i les seves característiques principals, és la finalitat d'aquesta exposició que ens atança al món de la micologia, i que és d'especial interès pels amants d'aquesta activitat.

L'exposició va romandre oberta fins el dia 27, i així es va permetre que la quitxalla de l'escola s'acostessin a la mateixa.

APROVACIÓ DEL PRESSUPOST MUNICIPAL PER L'ANY 2001

El ple de l'Ajuntament del dia 30 de novembre va aprovar inicialment el pressupost per a l'exercici del 2001, per una quantitat total de 156 milions de pesetes.

En l'apartat destinat a inversions, cal esmentar que durant l'any 2001 es preveu dur a terme:

- 1.-Obres de pavimentació i enllumenat dels carrers de les Eres, Pompeu Fabra, de les Garrigues i el de les Eres, per un import de 35 milions, obra que està subvencionada pel PUOSC per un import d'uns 15,6 milions.
- 2.-La construcció d'un abocador de runes i altres materials pel qual es preveu inicialment un cost de 5 milions
- 3.-La il.luminació de la carretera al seu pas pel municipi per un import de 5 milions
- 4.-Obres al 2n pis de l'edifici de la Vileta, on hi ha l'actual Llar de Jubilats, per un import de 10,2 milions.
- 5.-La urbanització de la cruïlla entre els carrers Raval de la Sra. Victòria i Castell, per un import de 8,9 milions, obra que ja ha sortit a licitació durant el mes de desembre però que s'executarà al 2001.

L'Ajuntament per poder fer front a totes les despeses ha previst demanar un crèdit a llarg termini per un import de 22,1 milions, que junt amb els ingressos per subvencions, taxes i impostos i altres cobreix, el total de les despeses.

APROVACIÓ DEL PLA PARCIAL DEL SECTOR R-3

El ple de l'Ajuntament del dia 30 de novembre va aprovar inicialment el Pla parcial presentat per l'empresa PROGRIART SL.

Aquest Pla parcial abarca part dels terrenys que eren del Sr. Sangenís situats al Nord del municipi entre el camí de la torre de les Figueretes fins al darrera de les cases del carrer del Pla d'Urgell.

El desenvolupament d'aquest Pla un cop estigui definitivament aprovat per la Comissió d'Urbanisme de Lleida, permetrà la construcció d'habitatges en aquella zona.

ADHESSIÓ A LA CAMPANYA «SEGELLS PLURALS»

El ple de l'Ajuntament del dia 30 de novembre va aprovar l'adhesió a la campanya «Segells plurals» que propugna la incorporació de la llengua catalana en els segells postals pròpiament dits, així com, als segells automàtics de franqueig variable, les etiquetes postals, les etiquetes postals commemoratives, les postals, les targetes de correu, els aerogrames, les proves de luxe, les proves oficials commemoratives i qualsevol altre efecte postal emès per la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre (FNMT)

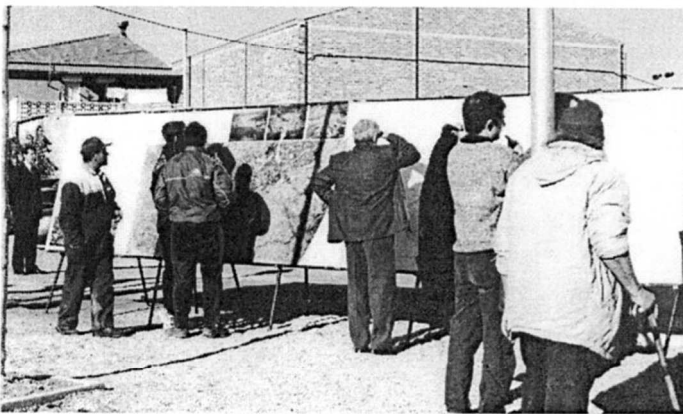
INAUGURACIÓ DE LES OBRES DE LA CARRETERA L-702

El dissabte dia 16 de desembre de 2000 es va inaugurar les obres de Millora i Ampliació de la Carretera L-702 de Lleida a Castellldans. A la inauguració hi va assistir l'Honorable Sr. conseller de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Sr. Pere Macías.

L'acte que es va celebrar en una carpa instal.lada al carrer de Lleida, a l'esplanada de vora de la zona poliesportiva va iniciar-se a 2/4 de 2 del migdia amb les Salutacions de les autoritats i els parlaments de l'alcalde d'Artesa de Lleida, Il.lm. Sr. Ricard Pons Pico, el President del Consell Comarcal de

les Garrigues, Il.lm. Sr. Francec Piñol, el Conseller de Presidència del Consell Comarcal del Segrià, Sr. Antoni Fo i el conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Hble Sr. Pere Macias. L'acte va finalitzar amb un aperitiu.

ARTESA AMB LA MARATO DE TV3

17-12-2000

La marató de TV3 que s'organitza cada any, enguany estava destinada a recaptar diners per l'esquizofrènia i altres malalties mentals greus. Per tal de col·laborar amb la Marató, l'Associació de Dones d'Artesa de Lleida i l'Associació de Joves d'Artesa de Lleida, han organitzat una desfilada de models.

El models, nenes, noies i dones d'Artesa de Lleida, van demostrar la seva bona predisposició per convertir-se en models durant un dia. La desfilada es va poder organitzar mercès a l'aportació del Sr. Paco Àvila, qui és el dissenyador de tots els vestits que es van exhibir.

Per poder recaptar fons, es demanava un donatiu de 500 ptes. amb el qual es lliurava una tira de números que posteriorment va servir per fer diversos sortejos. A la mitja part i per tal de deixar descansar una mica a les desfiladores, es va sortejar 2 vestits del Sr. Paco Àvila, i tot un seguit d'objectes que les Associacions van poder obtenir de diferents cases i entitats comercials.

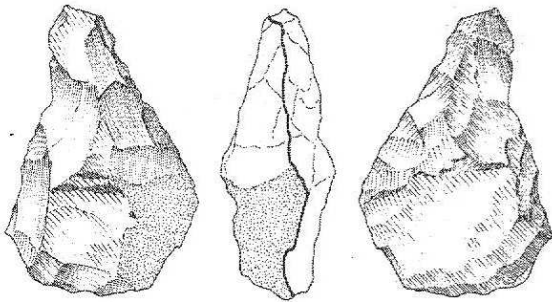
La recaptació i per tant l'aportació que es va aconseguir, entre els diners recollits a la desfilada, i les altres aportacions dipositades per particulars a les oficines de les caixes i bancs locals, supera amb escreix les 300.000 ptes.

IMATGES DE LA DESFILADA

POTENCIAR EL MUSEU ARQUEOLÒGIC

Quan l'any 1971 es va inaugurar el museu d'Artesa, se li va posar el nom de MUSEU, LOCAL, ARQUEOLÒGIC, i amb aquest nom és amb què se'l coneix a tot arreu. Els primers anys ja ens semblava bé. Per nosaltres era un museu de materials arqueològics fet a Artesa. Però a la llarga, el nom de **local**, li treu tota la importància que realment té. Un museu local d'arqueologia d'un poble petit, ja d'entrada, no suscita gaire curiositat d'anar-lo a visitar, perquè les coses locals sempre acostumen a ser petites i sense gaire importància, per això, després de gairebé trenta anys

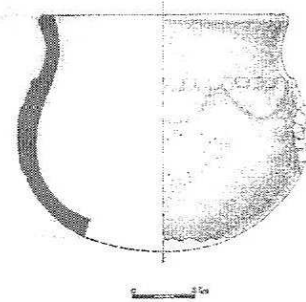
Bifaç del Clot del Ballester (Paleolític Inferior)

(els farà l'any que ve) del seu funcionament se li hauria de buscar un altre nom; un nom el màxim de significatiu perquè, fos un reclam important de cara a captar visitants. La veritat, però, és que és difícil cercar-li un nom adient.

El museu d'Arqueologia d'Artesa, pels molts i variats materials que exposa, és un dels millors de Catalunya en el seu gènere. N'hi ha poquíssims a Catalunya que en les seues vitrines s'hi puguin contemplar uns materials tan bons i que, a més a més, vagin des del paleolític inferior fins a l'època romana, i encara menys, que tots els seus materials, provinguin d'un mateix espai geogràfic molt concret com el nostre. El Museu d'Artesa és un museu petit en espai però no pas en contingut. Si es disposés de més sales, les quals permetessin fer una explicació moderna i didàctica de tot l'exposat, seria segurament el millor, el qual, pels seus propis medis, atrauria una gran quantitat de visitants cada any.

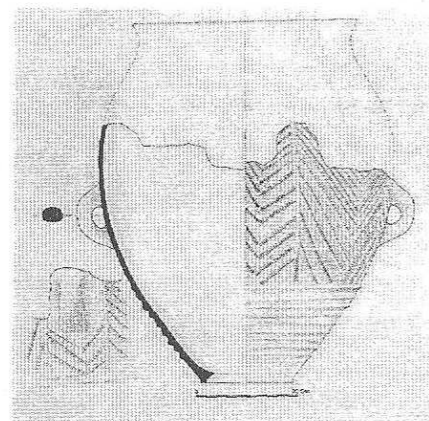
L'Ajuntament, que és en definitiva qui té la titularitat d'aquest museu, hauria de cercar, d'una manera convençuda, un espai nou i ampli on encabir-lo i ensems, un nom més adient per a potenciar-lo. Encara que diuen que el nom no fa la cosa, en el nostre cas, sí que la fa: el nom de "Museu, Local, Arqueològic" no reflecteix la importància ni la realitat d'aquest museu.

Els materials del nostre museu (que de local només en té el nom), provenen tots dels jaciments prehistòrics que es troben dins el marc que formen les valls del riu Femosa, Set i Vallmajor, valls que naixen

Vas de la Planeta (Neolític)

a les serres que separen la Conca de Barberà i el Priorat de la comarca de les Garrigues i que porten les seves aigües fins al riu Segre. Aquest espai, avui, està a cavall de tres comarques: Pla d'Urgell (terme de Torregrossa), les Garrigues (termes de Juneda, les Borges Blanques, Castellans, el Cogul, Albagés i, fins a la Pobla de Cérvoles), el Segrià (termes de Lleida, Artesa de Lleida,

Tenalla de Minferri (Juneda). Bronze Ple

Vas ibèric, pintat, de Margalef (Torregrossa)

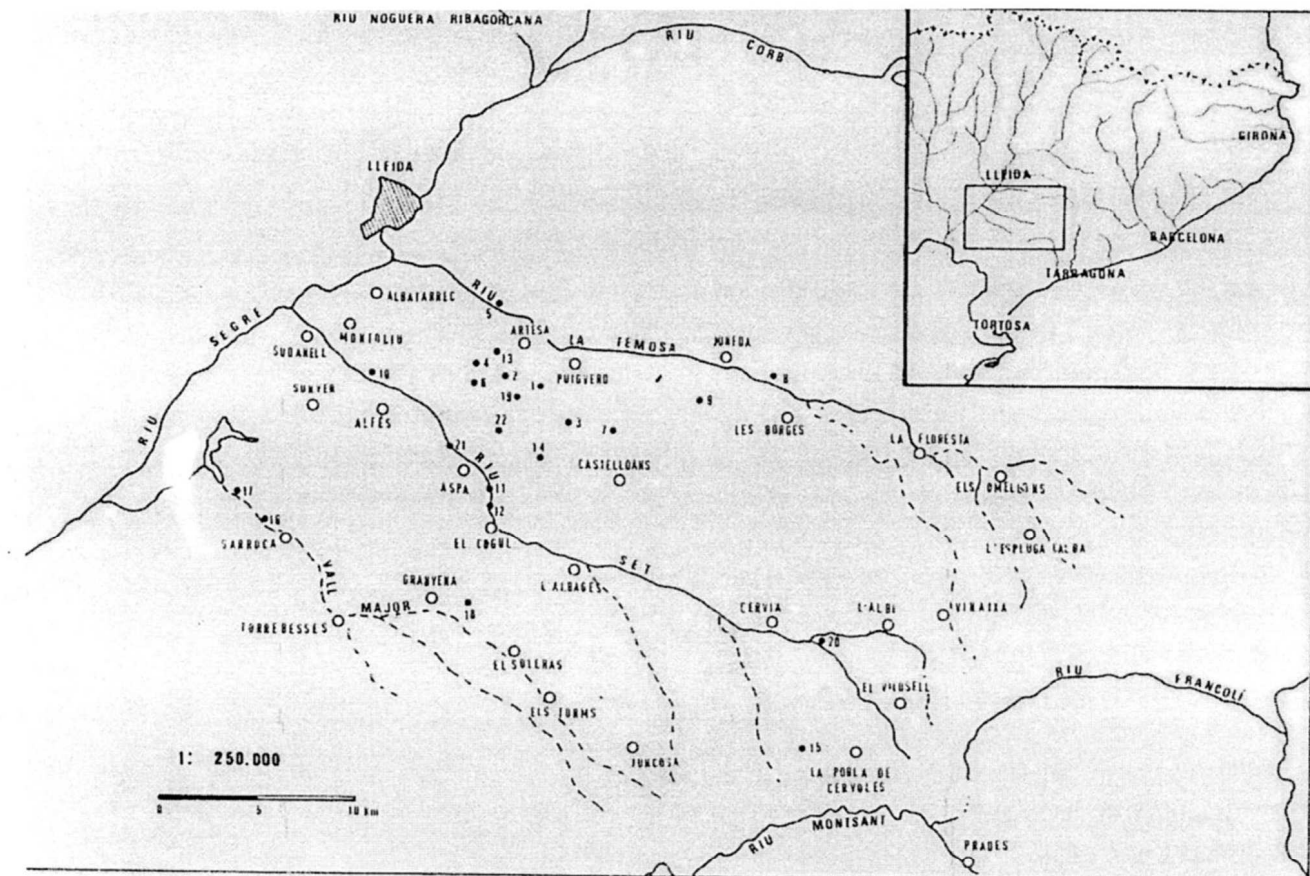
Puigverd, Aspa, Alfés, Albatàrrec, Montoliu i, fins a Sarroca). No hi ha un nom vàlid per designar aquest territori, però, no obstant s'hauria d'inventar. Potser, si no fos massa llarg, s'hauria d'anomenar Museu d'Arqueologia de la Femosa, Set i Vallmajor, o potser un nom més pompós com: Museu Ponentí d'Arqueologia, ja que és sabut que, d'aquí a pocs

anys, començarà a funcionar el tan esperat Museu Diocesà i Comarcal de Lleida i que, per això mateix, el nostre no podrà portar mai el nom de comarcal o del Segrià i que tampoc li escau el de Museu de les Garrigues, perquè aquest nom (quan es faci) correspondrà al de les Borges Blanques, com és natural.

Si dins del nostre terme tinguéssim un jaciment important o tan singular com el dels Vilars d'Arbeca li podríem posar el nom d'aquest jaciment, però, per desgràcia, al nostre terme no hi ha cap poblat ni jaciment arqueològic important perquè el seu nom, ens pugui servir, però tot i així, cal que ens n'empesquem un de prou vàlid, ja que el nostre museu, per la importància que té, ho requereix.

A més del nom, és clar, cal que el nostre ajuntament vegi la necessitat de potenciar el valor cultural més inestimable que tenim a Artesa i, quan s'hagi adonat d'aquesta importància, cal que obri en conseqüència.

A. Costafreda

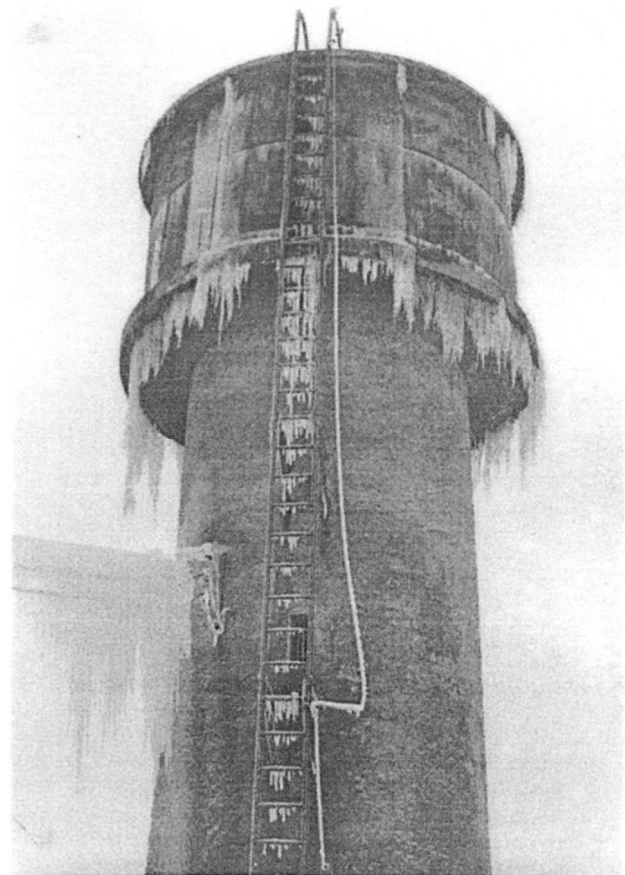
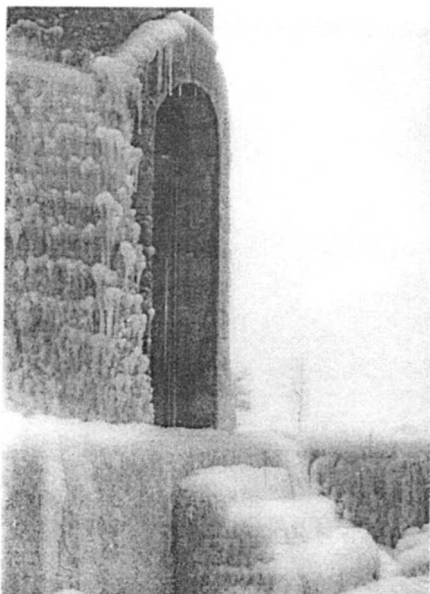

Mapa de l'espai o territori representat, arqueològicament, al museu d'Artesa

COSES DEL TEMPS...

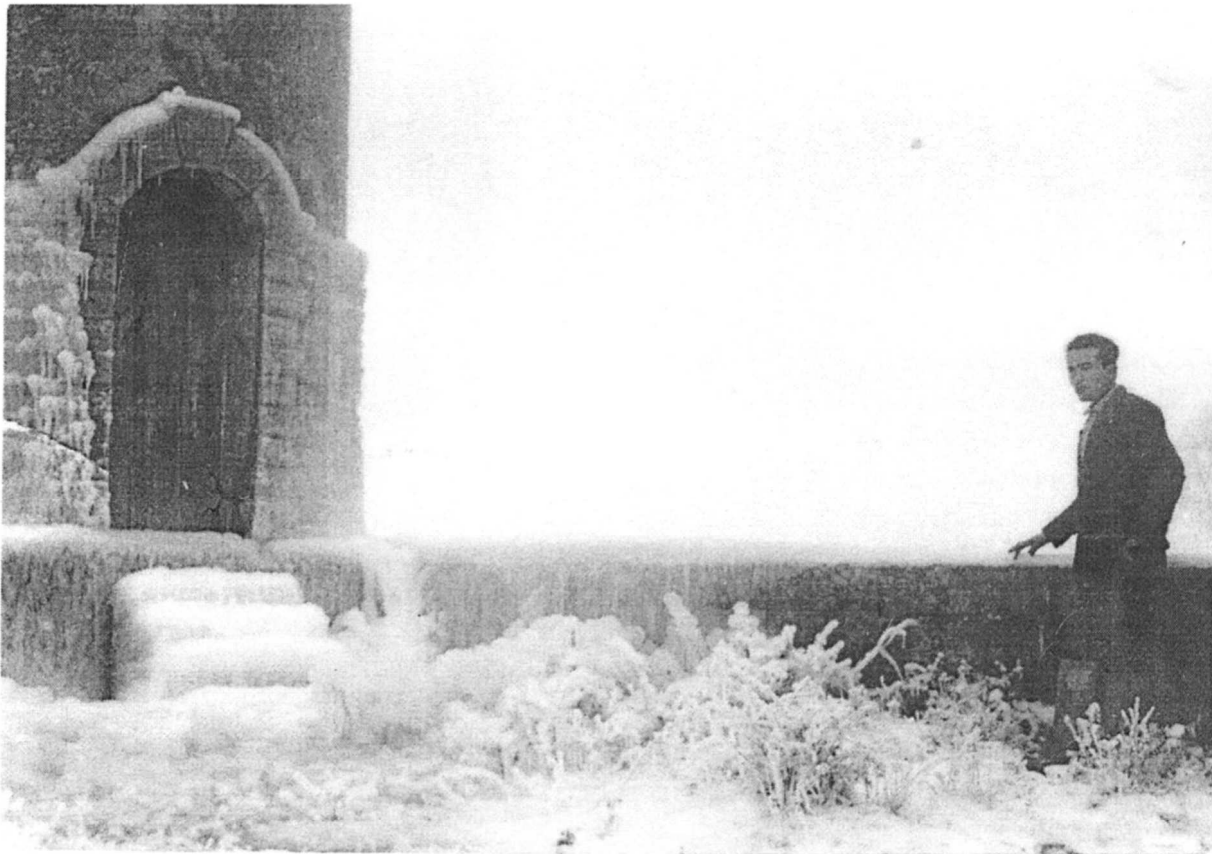
Com que els humans tenim poca memòria (i ara no ens referim a la memòria individual o personal), hem hagut de recórrer sempre a la memòria enmagatzemada: els arxius, per exemple, han estat sempre una bona ajuda per esbrinar el que s'ha esdevingut en el passat i refer una mica la història del món. Els arxius, així com les restes arqueològiques, han estat indispensables per saber qui som i d'on venim (allà on anem, encara no ho sap ningú). Hi ha però un altre tipus d'arxiu on no s'hi enmagatzemen fets històrics, sinó el comportament atmosfèric del planeta; això que ens hem acostumat a dir meteorologia. Aquesta ciència, però, és tan recent, que no ens permet tenir dades fiables de més de cent anys (al nostre país, ni això). Ningú no sap amb certesa quin gruix tenia la capa d'ozó a l'atmosfera fa només cent-cinquanta anys, i qui diu l'ozó, diu el gruix de gel als pols o a les glaceres del Pirineu. No en sabem res, perquè llavors això no es mesurava i, sense aquells registres, avui no podem fer estadístiques per saber els canvis climàtics que hi ha hagut al món, ni si aquests són cíclics o continuats.

Al nostre poble sempre hem sentit a dir als vells que abans feia més fred, que nevava més, que els hiverns

eren més hivern i els estius més estiu. Nosaltres, pel nostre registre a la memòria, creiem que això és veritat, però, és clar, no en podem tenir la certesa absoluta. Remenant fotografies a l'arxiu de «La Femosa» (que ja sabem que les fotografies són una bona ajuda per reviscolar la memòria), hem trobat aquestes quatre que reproduïm: tres són del dipòsit elevador i l'altra del canal, concretament del Salt del Carreter. Si la memòria no ens falla (que falla tot sovint), aquestes fotografies corresponen a l'hivern 1970-71 (ara fa, doncs, trenta anys) i les va fer Josep Piñol, llavors mossèn, rector de la nostra parròquia. Aquell hivern va ser molt de fred; havia nevat cosa d'uns vint centímetes, va gelar, i a sobre de la neu i el glaç s'hi va posar la boira plana durant molt dies.

Gràcies a les fotografies (rebobinant la memòria),

ens sembla recordar que, en aquelles dates, Artesa va ser notícia a la premsa sensacionalista (diari «Marca» i setmanari «Siete fechas»), mossèn Piñol els hi havia tramès la notícia, ben plena de fantasia per fer-la més publicable en aquella mena de premsa:

Resulta que, en una cabana de la pleta (la pleta ja no feia les funcions de pleta, però aquella cabana encara tenia teulada) hi va morir assassinat un captaire que, com altres captaires, s'hi aixoplugava de tant en tant. El cadaver, ja en avançat estat de descomposició

i sense cap, el va descobrir un pasor de cal Piga en anar a cercar els seus gossos que havien entrat a la cabana i no feien cas del seus crits. Mossèn Piñol, en els seus articles, deia que bona part del cadaver se l'havien menjat els llops que baixaven de les serres de Castelldans, indret on aquestes bèsties abundaven.

Al cap i la fi, la guàrdia civil va poder determinar la

Salt del Carreter

identitat del captaire i, a través de la seva identitat, aixampar l'assassí, el qual va resultar ser un «amic» seu. El mòbil del crim, segons publicava dies més tard «La Mañana», va ser els diners que el captaire mort, portava a sobre...

A les fotografies es pot veure com, la persintència de les gelades, aculava el gel, sobre el gel, fent agafar a aquest formes tant capricioses que, el fotògraf, no se'n va poder estar de fotografiar-les perquè quedessin fixades dins del seu clixer.

Curiosament, aquell hivern, els membres de l'Agrupació Cultural «La Femosa» que tenien cura de la publicació de LA FEMOSA, van tenir temps de fer diferents proves per trobar el format més atractiu per la seva revista. Així que, el número de gener del 1971 va sortir en format de quartilla i no de foli com els anteriors. Si pensem que llavors LA FEMOSA s'imprimia amb una «biemnamita», un sistema dels més

rudimentaris que hi havia, ja que, per imprimir cada full, s'havia de ser dues persones, una que abaixés la tapa de la caixa on hi havia el clixer (el clixer era de paper de cera, el qual, en picar-lo amb la màquina d'escriure, sense cinta, la tecla de cada lletra el foradava i per aquest forat passava la tinta per imprimir el paper que hi havia a sota) i l'altre que estirava el paper ja imprès.

Aquell número, la portada del qual reproduïm, estava dedicat, més que res, al problema dels joves ja que, per aquell temps, començaven a marxar del poble per anar a divertir-se a fora; a les primeres discoteques que es van obrir a Lleida. La portada, amb dibuix de J. G., ironitza prou bé aquest fet: un jove que fa «auto-stop» per anar cap a Lleida. Ara tot això ja sembla prehistòria. Sort que, d'alguna manera, en tenim constància...

Pere Arnau

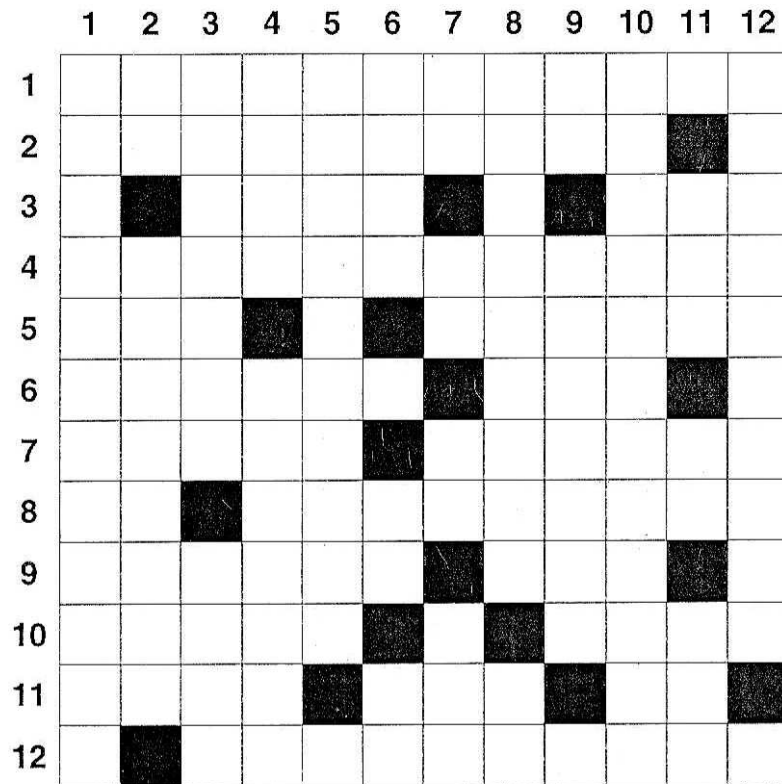

Portada de LA FEMOSA (primera època) del gener del 1971

MOTS ENCREUATS

(Solucions a la pàgina 30)

HORIZZONTALS: 1. Propietari d'un o més latifundis. 2. Que no es poden narrar, indescriptibles. 3. Cinquanta. Mestre del culte judaic. Cent cinquanta. Conjunció negativa. 4. Usat en plural, deu protector de la casa. Relatiu a una unitat. 5. Al revés, que té les propietats d'un àlcali. La tercera. Institut d'Estudis Ilerdencs. 6. Estisoreta, tisoreta (insecte). 7. Òrgan receptor de la visió. Al revés, Rodolf president de la República Espanyola a l'exili, l'any 1947. La primera. 8. Germana de la mare o del pare. Al revés, capital de província andalusa. 9. Escola Antropològica Navarresa. Musell, llavi. Unitat Alavesa. 10. Consonant. Adverbi de temps. Ensenyaments, ensinistraments, sobretot a una bèstia. 11. Donen hora i data. Interjecció de fàstic, menyspreu. Passa, gambada. 12. Contracció. En femení, que expressa iteració.

VERTICALS

1. Dona molt petita, nana. 2. Prefix negatiu. Afàsia, paràlització. Quaranta-nou. 3. Omplert de terra. 4. Al revés, vaig anar. Nom de consonant. Opus, (Què dir). 5. D'una manera fabulosa. 6. Orinador públic. Carnívor plantígrad. La segona. 7. Nova Revista. La tercera. Al revés, tabac en pols. Ciutat sumèria, suposada pàtria d'Abraham. 8. Mecnògrafa. 9. Al revés, municipi de les Garrigues, a la dreta del Set. Acció de lloar. Consonant. 10. Sigles comercials. Barra de metall fos no treballada. Prefix que significa *sobre*. 11. Posseïes, havies. Al revés, buida, vacant. 12. En italià, Assis. Reuneix, acumula.

RECUPERACIÓ DE LA DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA D'ARTESA. REPORTATGE INAUGURACIÓ DE LES CASES NOVES L'ANY 1960

La majoria de lectors habituals d'aquesta revista sou coneixedors de la tasca de recerca històrica i folklòrica que s'està realitzat, de fa molt de temps, des de l'Agrupació Cultural La Femosa. Dic que en sou coneixedors per què els fruits d'aquestes recerques, en el decurs de la seva dilatada història, n'han omplert un bon grapat de pàgines. Gràcies a l'existència d'aquesta publicació periòdica hem pogut comptar amb una immillorable tribuna per exposar, plens d'il·lusió, el fruit de les darreres descobertes que s'han anat efectuant.

Aquesta tasca de recerca sobre el nostre passat va començar fa més de trenta-cinc anys, amb les primeres prospeccions arqueològiques al terme municipal d'Artesa, les quals, més tard, es varen estendre per les valls dels rius la Femosa i Set. Aquestes tasques de prospecció van posar al descobert una sèrie molt important de jaciments de totes èpoques, però sobretot, van adquirir una transcendència especial els jaciments pertanyents a les etapes més antigues de la història de la humanitat. Tant és així, que a partir de les troballes del Grup de Recerques de La Femosa, la prehistòria de les comarques de Ponent va adquirir una nova dimensió dins el context del nostre país.

Els fruits d'aquestes primeres recerques arqueològiques es van recollir, fa trenta anys, en el Museu Local Arqueològic, en una exposició que va representar una bona eina de difusió del nostre patrimoni i també de la tasca arqueològica del grup. La creació del museu no va significar la culminació d'un procés, sinó que va servir per esperonar a seguir endavant la investigació arqueològica. Però aquests trenta anys de vida del museu arqueològic, amb poca renovació, l'han envellit, i si no volem que quedi obsolet i mori, amb tot l'important patrimoni que conserva, cal que el preparem per al segle XXI amb noves propostes museogràfiques, que el facin més atractiu i didàctic per al públic en general. Els nous temps i la societat ens ho demanen. Cal no fer-se el sord.

Una mica més tard, deu fer al voltant d'uns vint-i-cinc anys, es va començar la recopilació del folklore local, en el sentit més ampli del terme. Una tasca que des del principi es va realitzar de forma rigorosa i sistemàtica, amb l'enregistrament en cintes de cassett de les cançons que cantaven les nostres àvies i avis i també de tots els altres aspectes de costums locals, jocs, dites, tradicions, tasques agrícoles, etc. Foren moltes hores d'entrevistes, d'enregistraments i també de transcripció de texts i lletres de cançons. Fruit d'aquest treball ha estat la publicació de dos llibres i

encara queden aspectes per donar a conèixer, cosa que esperem que es pugui fer ben aviat.

La recopilació del folklore local que s'ha fet des de La Femosa té un valor incalculable i si no hagués estat per aquesta iniciativa, tot aquest llegat dels nostres avantpassats estaria perdut. La recopilació es va fer, doncs, en el moment oportú, quan encara hi havia moltes persones d'edat que podien donar raó dels costums i tradicions que havien viscut i que s'anaven perdent d'una forma accelerada.

La importància d'aquesta recopilació, conservada en cintes de cassett, pensem que ultrapassa l'àmbit local i adquireix una dimensió més àmplia, ja que en pocs llocs s'ha realitzat una tasca d'aquest tipus, en un moment com el que es va fer a Artesa. Coneixedors d'aquest fons els tècnics del Centre de Promoció de la Cultura Tradicional i Popular de la Generalitat de Catalunya, han mostrat un gran interès per tot aquest recull i s'han ofert per netejar els enregistraments i passar-los a suports actuals de CD i més tard a fer-ne la transcripció de la música per publicar-la, a canvi que una còpia dels enregistraments es pugui guardar a l'arxiu del centre.

A aquest conjunt recollit des de La Femosa cal afegir-hi la recopilació de cançons, cantades per Maria Solé (Maria del Peix), realitzada per mossèn Isidor Iglésias (Cal Marquet) l'any 1920 i publicada els anys quaranta a la revista *Ilerda* de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. I, fins i tot, és molt possible que hi hagi una altra recopilació de cançons feta per Joan Amades als anys vint, ja que ens consta que aquest destacat folclorista català va estar al nostre poble. Aquest recull és molt possible que es conservi als arxius del Centre de Promoció de la Cultura Tradicional i Popular de Catalunya. Si és així, esperem també recuperar-lo a través de la relació que hem establert amb aquest centre i, si és possible, donar-lo a conèixer.

Encara que un innegable interès per la història d'Artesa ha estat present des de bon començament a La Femosa, no va ser fins que vàrem localitzar la documentació de les èpoques medieval i moderna, conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, molta de la qual es va donar a conèixer a través de les pàgines d'aquesta revista, que va començar a tenir un major atractiu, segurament perquè era la part més desconeguda i atractiva del nostre passat, ja que de l'etapa contemporània, al ser més pròxima, en teníem moltes referències orals i també una abundant documentació a l'arxiu municipal, que anàvem consultant.

Un altre aspecte pel qual s'ha tingut un interès especial des de La Femosa ha estat la documentació fotogràfica. En aquest aspecte cal assenyalar la gran

quantitat de documentació dels darrers vint anys de vida local disponible, gràcies a l'esforç del Ramon Serra, que ha tingut un interès especial en enregistrar els més petits detalls de tots els actes, festes, esdeveniments i canvis que han tingut lloc al nostre poble. Pensem que els nostres descendents tindran la gran sort de poder comptar amb aquest immens fons fotogràfic.

Fins fa poc ens mancava, però, quasi tota la documentació fotogràfica anterior als anys vuitanta, motiu pel qual, fa un parell d'anys, vàrem intensificar la recerca a tots els nivells. Des d'aleshores s'ha anat demanant a moltes famílies del poble o artesencs que viuen fora, fotografies de tot tipus, ja que qualsevol imatge individual o de grup pot ser important de cara al futur. Cal agrair públicament la resposta que hem tingut, ja que hem aconseguit unes 500 imatges, que ara conservem, un cop informatitzades, arxivades en CD, essent retornades les fotografies originals als seus propietaris després de fer la fitxa corresponent.

Cal destacar que a través d'aquestes fotografies, moltes de les quals porten al darrera el nom del fotògraf que les va fer, hem pogut localitzar i obtenir els reportatges complets de la festes d'Homenatge a la Vellesa dels anys 1950 i 1952, el primer, com tothom sap, obra dels fotògrafs lleidatans Josep Porta Mesalles i Josep Porta Ballespí. Aquest recull fotogràfic ens va permetre fer una exposició, amb la col·laboració de l'Ajuntament, la Caixa i la parròquia, el maig passat, a la sala d'exposicions de la casa parroquial. El segon és obra del fotògraf Josep Gómez Vidal. Així mateix hem recuperat el reportatge sencer de la festa de les noces d'or sacerdotals de mossèn Anton Bernat, celebrades l'any 1960, obra del fotògraf Mas de Lleida.

En l'aspecte de recuperació de la documentació fotogràfica cal assenyalar que aquest estiu, en J.A. Iglésias Baqueró en ha deixat tots els clixés de la seva activitat com a fotògraf al nostre poble, centrada entre 1972 i 1975. D'aquests negatius hem seleccionat prop de 500 imatges, que hem informatitzat i arxivat en CD. Cal dir que algunes d'aquestes imatges tenen un gran interès com a document històric.

A través del buidatge de notícies d'Artesa als diaris i revistes lleidatans dels anys cinquanta i seixanta hem localitzat dos reportatges molt interessants pel nostre poble, tots dos realitzats pel fotògraf Josep Gómez Vidal, al qual cal agrair la ràpida localització dels clixés i la confecció de les còpies. El primer d'aquests dos fa referència a les obres de replantejament del canal de les Garrigues Baixes fetes el mes de juny de 1956, i el segon, a la inauguració i lliurament de títols de propietat de les cases noves, un reportatge que us volem presentar aprofitant l'avinentsa que enguany s'han complert quaranta anys d'aquest esdeveniment.

A través de les informacions publicades al diari *La Mañana*, aleshores òrgan oficial del Movimiento i de la

revista *Tarea*, publicació de la *Delegación Provincial de Sindicatos*, sabem que la inauguració va tenir lloc la tarda del dia 17 de juliol de 1960. Cal tenir present que en temps del franquisme tots els actes d'aquest tipus es feien al voltant del 18 de juliol, i que hi varen assistir el governador civil de Lleida, José Antonio Serrano Montalbo, el president de la Diputació de Lleida, Víctor Hellín Sol, el delegat provincial de Sindicats, Rodríguez Cué, i Salvador Jové, com a President de la Càmera Oficial Sindical Agrària, al qual cal reconèixer l'important paper que va tenir en la construcció d'aquest grup de vivendes socials. El diari destaca, també, la presència del senyor Sanchís, arquitecte redactor del projecte de les cases i de l'alcalde d'Artesa, Eugeni Porqueras Gelonch «con el Ayuntamiento en corporación y demás autoridades y jerarquías locales».

El diari *la Mañana*, en la seva àmplia informació de l'esdeveniment, assenyala que «El grupo de viviendas que se inauguraba bajo el nombre de «Grupo Hermanos Puyol Reñé» consta de cincuenta viviendas distribuidas como sigue: 40 de tipo social rural y 10 de tercera categoría rural, todas ellas con un amplio patio anejo. El importe del grupo es de 3.273.421,54 pesetas, que han sido pagadas con fondos del Instituto Nacional de la Vivienda, la Delegación de Sindicatos y otras aportaciones menores.»

El mateix diari assenyala a continuació que l'acte es va iniciar amb la benedició del grup de cases a càrrec de mossèn Anton Bernat i que després varen fer diversos parlaments les autoritats presents. Finalment es va fer el lliurament dels títols de propietat i una visita de les autoritats a les cases, assessorats per l'arquitecte. L'acte es va acabar amb una visita a l'Hogar del Productor. A través de les paraules de les autoritats, resumides a la notícia publicada al diari, sabem que l'inici de les obres d'aquest grup de cases es va poder fer gràcies a la prestació personal, feta pels futurs propietaris, que van col·laborar en la construcció dels fonaments, i que les cases no disposaven, en aquell moment, d'electricitat, comproment-se, tant el governador civil, com el delegat de sindicats, a solucionar-ho molt aviat, cosa que sembla que van fer.

Tot el desenvolupament de l'acte que es relaciona al diari *la Mañana* el podem seguir a través del magnífic reportatge fotogràfic de Josep Gómez Vidal, que representen una aportació a la recuperació de la documentació fotogràfica del nostre poble i al coneixement de la nostra història, reportatge que pel seu interès reproduïm en les pàgines següents.

No voldríem deixar passar aquesta ocasió per demanar a tothom la seva col·laboració en la tasca de recuperació del patrimoni fotogràfic local. Aquesta cooperació ens és imprescindible per tirar endavant aquest projecte.

Josep Gallart i Fernàndez

Aspecte de les cases de l'actual carrer del Nord, quan es van construir.

Un moment del parlament del governador civil. En primer terme, d'esquerra a dreta: Salvador Jové, president de la Cámara Oficial Sindical Agrária, mossèn Anton Bernat, rector de la parròquia d'Artesa, el governador civil, J.A. Serrano Montalbo, el delegat de Sindicats, Rodríguez Cué i l'alcalde, d'Artesa Eugeni Porqueras Gelonch.

Un moment del parlament del delegat de Sindicats. Al costat esquerre de la imatge apareix l'arquitecte senyor Sanchís.

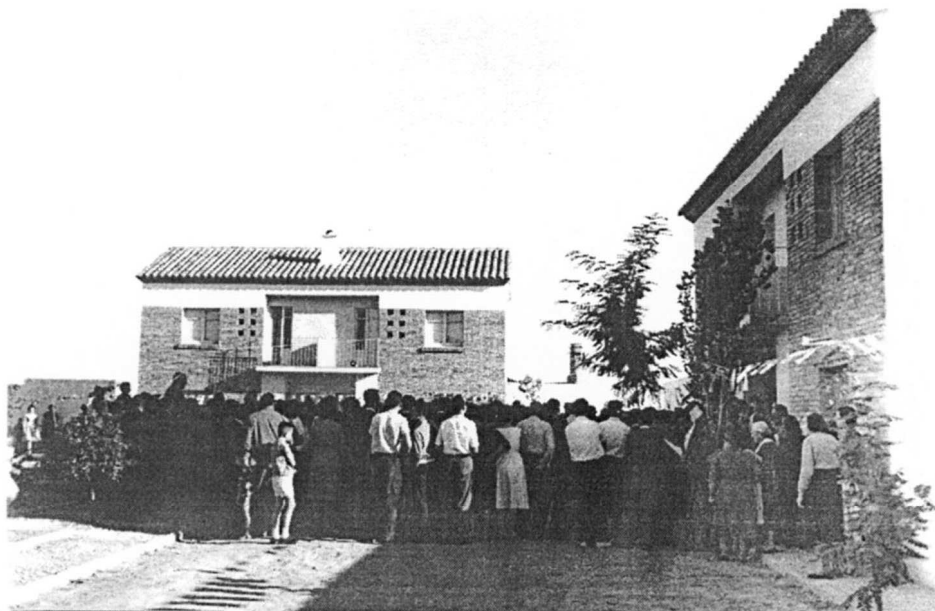

Un altre moment del parlament del delegat de Sindicats.

El governador civil, J. A. Serrano Montalbo, lliura el títol de propietat a un dels seus tittulars. Al seu darrera, dins el porxo de la casa, apareix el president de la Diputació de Lleida, Víctor Hellín Sol.

Aspecte general dels assistents a l'acte.

Un altre aspecte dels assistents a l'acte.

El governador civil i el delegat de Sindicats sortint d'una de les cases, durant la visita general.

Aspecte de la comitiva d'autoritats durant la visita a les cases.

Un altre aspecte de la comitiva d'autoritats. En primer terme l'alcalde d'Artesa, Eugeni Porqueras, el governador civil i el delegat de Sindicats.

Visita a les oficines de la Hermandad de Labradores y Ganaderos d'Artesa.

Visita al bar del Hogar del Productor d'Artesa.

PERDÓ

Com sigui que resulta molt fàcil creure que les nostres pròpies mancances són del tot habituals en la gent que ens envolta, haig de dir que en general a la gent li costa força perdonar, però encara més demanar perdó. Demanar perdó d'entrada vol dir admetre els nostres errors, les nostres equivocacions; admetre que tot el nostre saber no ha servit per a evitar de pifiar-la, de posar la pota fins dalt de tot

Però de fet coneixeu algun culpable? No cal ni que els busqueu a les presons, estalviem-nos el viatge. Les persones que hi passen els seus dies, després de força garanties en la seva defensa, us diran que, en gairebé cap cas, ells són els únics responsables; les circumstàncies, l'entorn, un mal moment, l'alcohol, les drogues, el clima de violència de la societat, un instant d'excessiva excitació que els va portar al descontrol, qualsevol excusa serveix per a fer decaure la seva responsabilitat i intentar encolomar-la al primer que passi, el qual evidentment intentarà fer el mateix i així successivament. I està clar que no som culpables, per què hem de demanar perdó?

Amb tot demanar perdó i sobretot perdonar, és una teràpia molt bona. Ja fa molt de temps que l'església catòlica va descobrir la necessitat psicològica que tenim de fer-nos perdonar, d'explicar les nostres mancances buscant comprensió. Així quan ningú no tenia ni la més remota idea del que després fóra la psicologia no podem pas negar que la penitència tenia algun dels components del que després s'anomenaria teràpia de grup. Així a canvi d'admetre una jerarquia eclesiàstica les decisions de les qual tindrien vigència i transcendència més enllà d'aquesta vida (que ja és poder), el confés rep

una confidencialitat total i una oportunitat per a tornar a començar, per a tornar a demostrar-se que pot millorar.

Darrerament hi ha hagut importants manifestacions de gent que ha demanat perdó, Joan Pau II ha demanat perdó als jueus pel tracte que han rebut per part dels catòlics des de fa 2000 anys. Les empreses alemanyes han demanat perdó per la utilització dels presoners-treballadors-esclaus que van emprar durant la 2ª Guerra Mundial. Ja està bé, tard, però està. Com vaig llegir en un diari fóra bo que si pogués l'Església d'aquí a 200 anys no hagués de demanar perdó per la seva actual doctrina sobre l'homosexualitat, els anticonceptius, o la teologia de l'alliberament. Per contra no sento a ningú que tingui el propòsit de demanar perdó per la Guerra Civil Espanyola, tot i que hi ha seriosos estudis que demostren que va perllongar-se innecessàriament per tal de fer un escarment als rojos i especialment a Catalunya.

Ara, quan la majoria de les democràcies occidentals ja fa temps que ha decidit guardar la pena de mort en el seu respectiu museu dels horrors, m'agradaria saber (no confio pas arribar-ho a veure) qui acabarà demanant perdó, aquests bascos que han fet del tret al clatell una arma que diuen política o tot aquest reguitzell de polítics que tan habilidosos es demostren en les paraules i tan maldestres amb els fets i als que sembla que únicament els preocupi mantenir les seves hores de presència a la pantalla de televisió repetint cada dia gairebé el mateix, això sí canviant unes poques paraules. Si a la fi se'n surten i consideren que les meves paraules els han resultat ofensives, ja des d'ara els demano que em perdonin.

Felip II

AMB POQUES PARAULES

Comiat?

No sé si aquest serà l'últim article per a la darrera revista de La Femosa. No sé si això serà un comiat definitiu, un adéu, un a reveure o un ara torno. Fet i fet la darrera reunió que vàrem tenir al local social de l'agrupació no convida gaire a l'esperança. La gent que ha estirat el carro tots aquests anys estan cansats, legítimament cansats diria: 29 anys, 218 números (he sumat els trenta de la primera època) els contempen i no són pas poca cosa.

No sé si les artesenques i els artesencs poden arribar a imaginar-se el treball que suposa l'edició d'una mitjana de més de set revistes anuals durant vint-i-nou anys. Recerca de col·laboradors, anar al darrere perquè t'enviïn algun escrit, arreplec de treballs, correcció ortogràfica, picar els articles, maquetació, fotografies, imprimir, cosir, repartir la revista entre els socis. Hores i més hores de tasca silenciosa i constant. Hores i més hores de treball sense cobrar ni cinc. Enrabiades perquè les coses no sempre surten. Viatges a proveir o a la recerca d'ajuts per tirar endavant com sigui. El compromís de voler dir les coses, d'esdevenir crítics en un poble on tots ens coneixem, quan de tots és conegut que qui no vulgui pols que no vagi a l'era.

Els qui, com jo, hi hem col·laborat assíduament, sempre hem pensat que l'edició de «La Femosa» és un veritable miracle. Per moltes raons. Un miracle pel que suposa d'esforç generós i entusiasta en un món on prima l'interès i el materialisme. Miracle pel que suposa de continuïtat d'una tasca cultural, la que té més llarga vida de tota la història artesenca. Miracle per la insubornable fidelitat a unes idees democràtiques i progressistes i a un país del qual no s'ha renegat mai. Miracle perquè va aparèixer en plena dictadura franquista, quan era tan difícil i perillós dir certes coses que des d'aquí es va tenir el valor de dir, mentre alguns feien la rosca al règim i els altres, la gran majoria, callaven. Miracle perquè va saber recollir l'entusiasme de la transició i continuar fins avui, quan diuen que s'acaba el mil·lenni i la gent no està per gaires orgues. Miracle perquè ha permès a tothom dir la seva. Miracle

perquè les pàgines de la revista són el testimoni més precís de la vida artesenca dels darrers anys. Miracle perquè contenen el germen de les iniciatives culturals més interessants i perseverants que s'han produït a Artesa.

Legítimament cansats, doncs. I si bé cal admetre que hi haurà moltes coses a retreure, també cal dir que n'hi ha moltes altres, moltíssimes altres, a valorar i a agrair. Estic fart de sentir crítiques despietades de gent amb ben poc, o amb nul, bagatge positiu. De tothom es sabut que només els cansats fan la feina.

Sempre m'he preguntat sobre el veritable ressò de la revista entre les artesenques i els artesencs. Desconec el calat real que han produït els diferents articles. Ignoro si la revista respon a una veritable necessitat, a una demanda cultural concreta, o si, simplement, és la plasmació de la tossuderia d'uns quants. No sé tampoc si els artesencs s'han sentit gaire orgullosos, de tenir, segurament, la primera experiència de premsa comarcal en català i una de les pioneres de tot el Ponent després de la guerra.

Durant un temps es va creure que en augmentar el nivell d'estudis dels joves artesencs, com de fet ha passat, augmentaria el nombre de col·laboradors de la revista. Això, és obvi, no ha estat pas així. Si hom repassa les signatures dels autors dels diferents escrits, hi apareixen, amb ben poques variants, els mateixos noms. Els joves, amb les seves flamants titulacions ben poc s'hi han deixat sentir. Què ha passat? Es retreu que la revista ha estat un cau tancat des d'on s'ha criticat i s'ha fet política. És possible que sovint hagi estat així. Un esperit crític i un interès polític no deixen de ser virtuts ben nobles. Sigui com sigui, la revista viu la pitjor de les seves crisis que pot suposar el seu tancament definitiu. Si per una d'aquelles coses fos així, espero que els artesencs i les artesenques comprendran la veritable dimensió del que hem perdut amb la fi de la revista. Si es comprèn això, sempre ens quedarà el consol que, tot plegat, no ha estat endebades.

Felip Gallart

QUAN EL DARRER VOL DIR L'ÚLTIM

No és gens fàcil per a mi escriure aquest article, el qual podria ser el darrer que escric per aquesta revista. No és allò de dir el darrer article de l'any, el darrer del mes o l'últim del segle, no: aquest podria ser, i segurament serà, el darrer article pel darrer número de LA FEMOSA, ja que està previst que l'any que ve (el 2001) LA FEMOSA ja no es publiqui.

Després de tants anys, de tants esforços i d'haver superat etapes realment difícils, tan polítiques, econòmiques com de col·laboradors i és ara, quan la revista té més acceptació que mai, que surt millor que mai, que no té problemes econòmics, és quan plegarà. Què passa o què ha passat, doncs?, és difícil respondre aquesta pregunta, perquè de fet, no és una pregunta sola, sinó tot un conjunt de preguntes en una.

Les coses es fan quan hi ha ganes de fer-les, quan hi ha il·lusió de tirar-les endavant, quan es cerca algun objectiu concret que, en el nostre cas, l'objectiu d'editar uns fulls escrits en català, anaven molt més lluny de fer conèixer i estimar a la gent del nostre poble el propi idioma (llavors gairebé clandestí en tots els mitjans de comunicació), sinó que, a través de l'idioma, poder promoure inquietuds, ganes d'aprendre coses, tant de la nostra història com del nostre entorn més immediat. fer créixer, en una paraula, el panorama cultural de la gent del nostre poble. Quan vam començar, amb una sabata i una espadenya o, com deien alguns, amb una espadenya i un salèncio, tot ens semblava possible d'aconseguir. Va morir el dictador, va venir la democràcia, l'Estatut d'Autonomia, el reconeixement de l'idioma català com a primera llengua dels catalans, però després de tants anys, quan les coses són més planeres, hi ha més cansament que ganes de fer, cansament degut, en bona part, perquè s'ha esvaït aquella il·lusió amb què cercàvem (a través de la revista) aconseguir aquells objectius que ens feien somniar potser utopies ja que, malgrat tot i totes els coses, encara no s'han assolit del tot

Tot allò que als anys seixanta i setanta semblava reviscolar i créixer, tot allò que ens feia mirar el futur

amb esperança, s'ha anat apaivagant, aigualint diluint dins d'un ambient d'indiferència absoluta per les coses de la cultura, la història, la llengua, el país, el poble, el respecte als drets de les persones, o per l'entorn on ens ha tocat de viure. No deu de ser ben bé així, és clar. Ara, com llavors, hi deu d'haver persones fortament preocupades per totes aquestes coses i que, des de diferents àmbits i amb diferents mitjans, treballen amb il·lusió i amb força per capgirar aquesta realitat. No ho dubtem gens, però malgrat no dubtar-ho, res no ens fa mirar les coses amb optimisme i, sense optimisme no hi ha engrescament i sense aquest el voluntarisme no existeix.

En el fons del fons, potser, hi ha uns sensació de derrota, una mena d'autoinculpació per no haver sabut fer les coses bé, per no haver sabut engrescar els altres amb el propi engrescament, per haver esperat (massa confiadament, potser) que el relleu generacional vers una mateixa tasca i un mateix neguit, seria possible i que, d'una manera gradual i continuada, s'aniria produint. No ha estat així i això, en definitiva, ha estat el que ha provocat aquesta decisió de plegar els que fins ara hem empès aquest carro que s'ha quedat sense greix als seus eixos i grinyola quan hom el vol fer avançar.

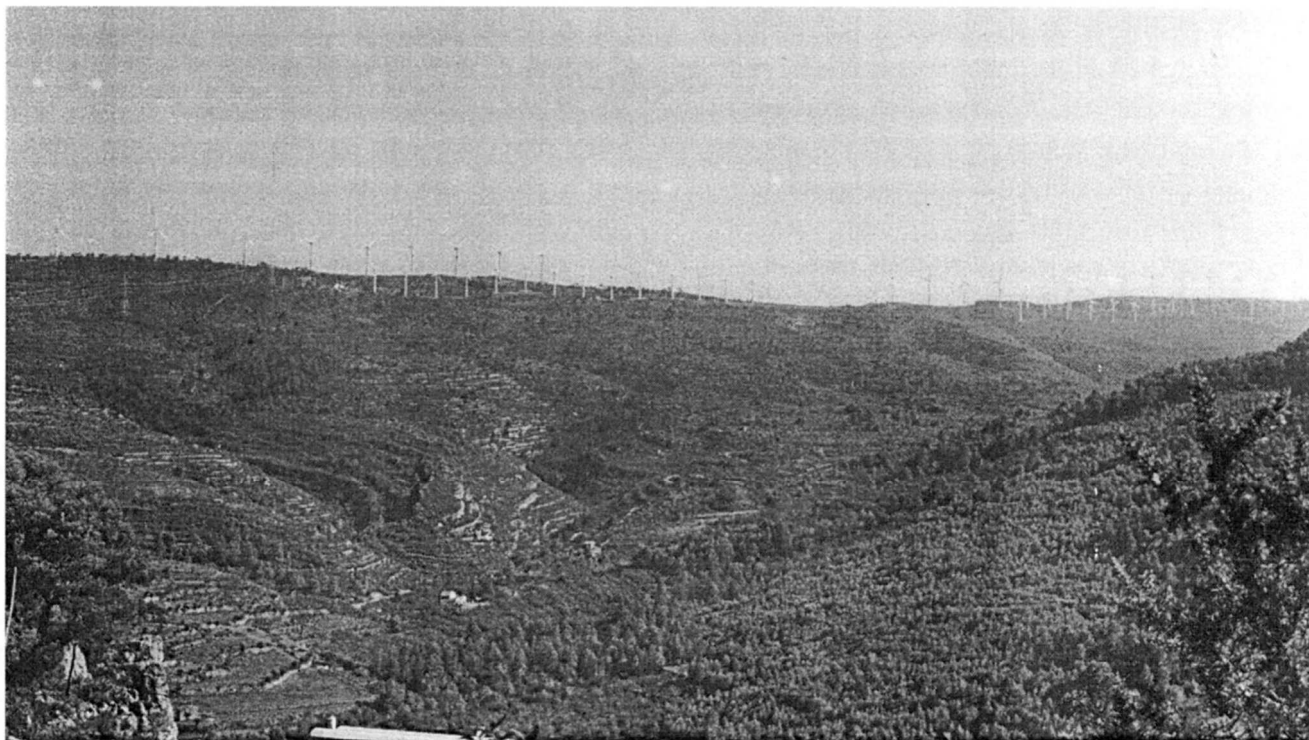
Penso que la decisió de plegar és encertada, malgrat que (al cap de tant de temps i com es de suposar) a tots ens dol haver de fer-ho. Hem arribat fins on hem pogut i ara pleguem. Mai no sabrem si la feina d'aquests anys ha servit per alguna cosa, però, tot i així, crec que ha valgut la pena.

No sé, a l'hora d'escriure aquest article, si els fils que es mouen per fer possible que, d'alguna manera, la publicació de LA FEMOSA continuï, reeixiran o no, en tot cas, serà una nova gent que, amb uns mateixos projectes, continuaran mantenint la flameta de la il·lusió perquè el nostre poble segueixi avançant pel camí de la cultura. Sí és així, aquest no serà el meu darrer article, perquè de ganes de dir coses encara me n'ha quedat.

A. Costafreda

QUARANTA-UNA COMARQUES

EL PRIORAT

Paisatge del Priorat, a Pradell de la Teixeta (a la fotografia de sota), amb el parc eòlic al fons

El Priorat és una comarca situada al cor de la Serralada Prelitoral. És seca i amb relleus molt accidentats, el que fa que sigui una de les comarques menys poblades de Catalunya, i una de les que ha sofert un despoblament més intents en les darreres dècades. La seva superfície és de 517'31 quilòmetres. La ciutat de Falset és la capital comarcal.

El Priorat és constituït per les valls del riu Siurana i dels seus afluents, el riu Montsant i el Cortiella. Entre el Siurana i el

Montsant s'alça la serra de Montsant (1.166 m), on dominen els conglomerats. La comarca és encerclada de diverses serres, com la del Tormo, la Llena, la Gritella, Puigcerver, l'Argentera o Colldejou. Al l'extrem nord-est hi ha les muntanyes de Prades. Al Priorat dominen els materials silícis formats en èpoques geològiques reculades, com

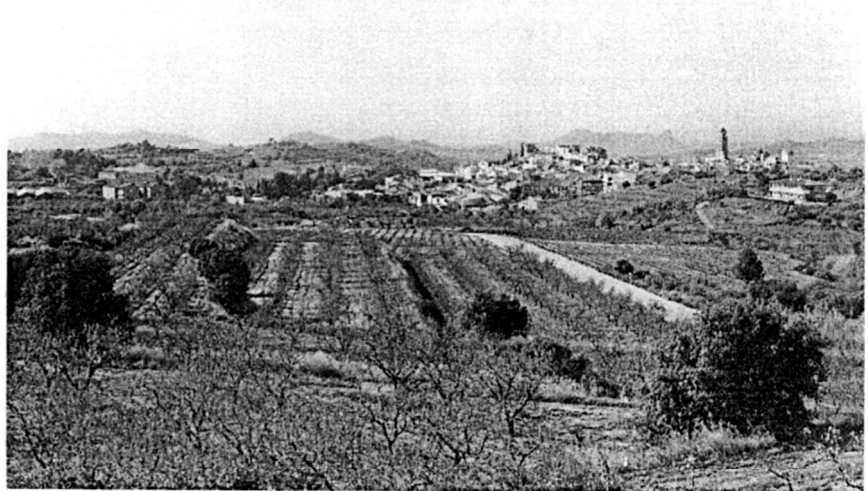
Pont medieval de Cabassers

licoreres i granits, excepte el terç septentrional, on dominen roques calcàries més recents.

El clima del Priorat és mediterrani litoral de muntanya mitjana. A l'extrem septentrional es notca certa tendència continental. Les precipitacions mitjanes anuals se situen entre els 500 mm. L'àrea més plujosa correspon al sector de la muntanya de Prades. El màxim estacional es registra a la tardor, i el mínim a l'estiu. Les temperatures mitjanes anuals varien entre els 11° i els 14°. El sector més càlid és la franja sud-oest, que dóna a la cubeta de Mora.

La vegetació espontània dóna constituïda essencialment per alzinars, excepte la franja nord-est (Muntanyes de Prades i serra de Montsant), on s'establirien roques de roure valencià i carrascars a l'extrem septentrional. Actualment dominen les brolles i pinedes en tota la comarca. Els alzinars s'estenen per alguns vessants i les rouredes resten molt localitzades, sovint formant boscos mixtos amb alzines i pins.

Les activitats econòmiques del Priorat resten reduïdes a l'agricultura. La vinya, que encara manté una superfície considerable i que dóna lloc al conegut vi priorat (molt cap aquí, amb les noves tecnologies, el vi del Priorat, ha adquirit renovada fama i prestigi internacional). Els cereals han disminuït força la seva superfície en els darreres dècades. En canvi l'ametller, l'olivera i l'avellaner s'han mantingut o augmentat. Hi ha diverses cooperatives que faciliten el tractament i la comercialització dels productes agrícoles. La ramaderia és escassa, destacant l'aviram i el bestiar boví. La mineria (plom),

Paisatge del Priorat a Falset

important fa uns anys, ha perdut gairebé tota la seva importància. La indústria resta reduïda a l'alimentació.

El folklore del Priorat es ben ric i variat, per il·lustrar-lo una mica, reproduïm unes cobles populars d'aquells pobles:

Siurana, la gran ciutat;
Cornudella, la gran vila,
Sant Joan del Codolar
us dóna la despedida.

La Figuera n'és molt alta,
Cabassers molt amagat,
la Bisbal en una roca
i Margalef en un forat

Pepeta, si et vols casar,
no et casis a la Morera,
que et faran menjar bajoques
i flors de carabassera.

Mare, si mai me caseu,
no em caseu a la Mussara,
que la boira sempre hi jau
i el terreno no m'agrada.

Albarca i Ulldemolins,
i la Febró i la Mussara,
són les quatre principals
que hi habitat el rei d'Espanya

Si les roques del Montsant
es tornessin cansalada,
hi hauria cap pagès
que se mengés una arengada

Les xiquetes de Cornudella
tot ho volen sapiguer:
en un quilo de cireres
quants pinyols hi pot haver

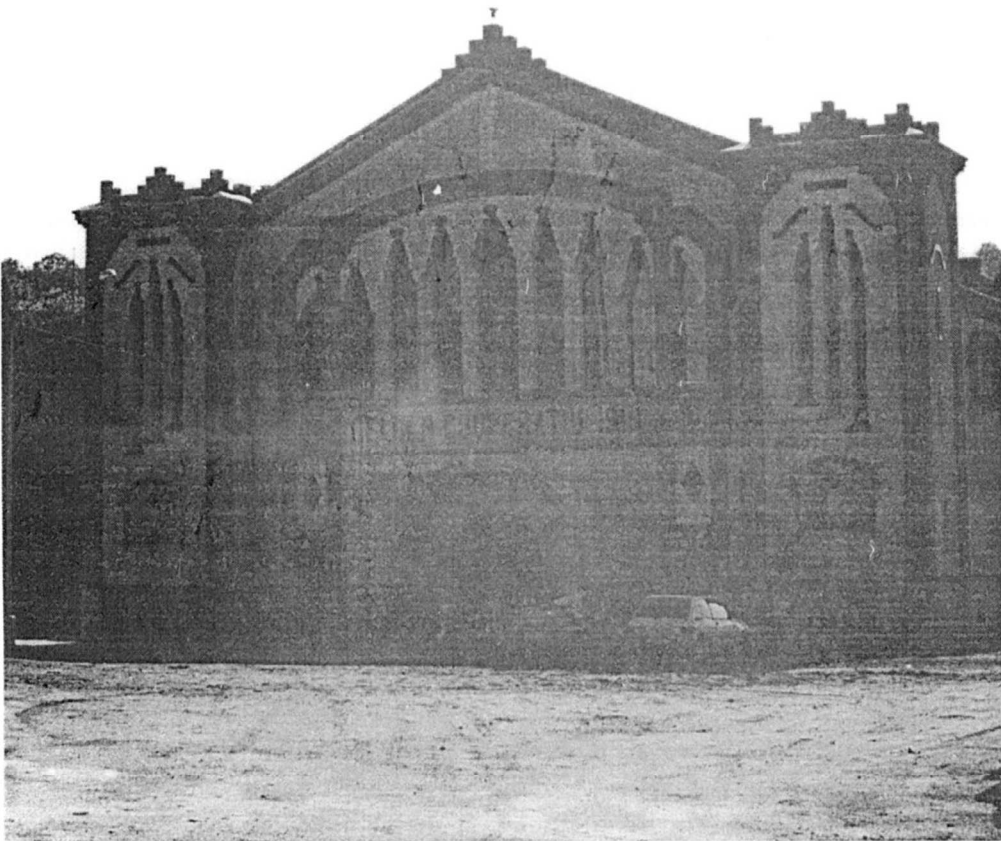
Les primeres restes que mostren el pas dels humans per la comarca del Priorat es poden situar al paleolític inferior, en jaciments localitzats a Falset i Marçà. del paleolític mitjà i superior les troballes són molt més nombroses, com per exemple el jaciment de Sant Gregori de Falset o del Planot de Margalef. Segons Salvador Vilaseca, la densitat de població anà augmentant ràpidament, de manera que durant l'eneolític arribà a ser de les més altres del Principat; es practicava una indústria sobre sílex que és de les més importants del conjunt peninsular, des del neolític fins a l'edat del bronze.

El poblament ibèric presenta una excel·lent mostra a la serra de l'Espaça, a Capçanes, on es localitzaren restes ibèriques i també romanes.

A més a més de les importants ruïnes del monestir d'Escaladei (la primera cartoixa establerta a la península el 1203), a la comarca del Priorat hi ha moltes altres esglésies i construccions d'època romànica com, per exemple el pont de Cabassers, Santa Maria de Siurana o Sant Vicenç d'Albarca.

Un carrer de Falset, amb la façana posterior de la Cooperativa

Façana principal de la Cooperativa de Falset

MUNICIPIS DEL PRIORAT	HABITANS (1086)	TERME (km ²)
ARBOLÍ	130	21'11
BELLMUNT DEL PRIORAT	340	8'93
LA BISBAL DE FALSET	311	14'05
CABASSERS	367	31'22
CAPÇANES	438	22'21
CORNUDELLA DE MONTSANT	951	40'10
FALSET	2.603	31'08
LA FIGUERA	141	18'70
GRATALLOPS	270	13'34
ELS GUIAMETS	305	11'73
ELLLOAR	169	6'80
MARÇÀ	610	16'09
MARGALEF	165	34'60
EL MASROIG	600	15'50
EL MOLAR	348	22'85
LA MORERA DE MONTSANT	188	52'65
POBOLEDA	385	13'74
PORRERA	432	28'54
PRADELL DE LA TEIXETA	279	23'87
LA TORRE DE FONTAUBELLA	279	5'05
TORROJA DEL PRIORAT	139	13'05
ULLDEMOLINS	553	37'92
LA VILELLA ALTA	140	5'25
LA VILELLA BAIXA	194	5'58

A. C. i R. S.

BIBLIOGRAFIA

Tot el que fa referent a les comarques de Catalunya que hem vingut publicant durant els darrers números de LA FEMOSA, els hem tret de la *Gran Enciclopèdia de Catalunya*, Enciclopèdia de Catalunya, S.A., Barcelona, 1973. *Catalunya Romànica*, Enciclopèdia de Catalunya, S.A., Barcelona, 1995. *Guia de Catalunya*, de F. Gurri, E. Mateu, Barcelona 1871. *Guia de Catalunya*, diferents autors, Caixa de Catalunya, Barcelona, 1989

SOLUCIONS ALS MOTS ENCREUATS

HORIZONTALS: 1. Latifundista. 2. Inenarrables. 3. L. Rabí. CL. Ni. 4. Lar. Unitaris. 5. Alcalí. I. IEI. 6. Papaorelles. 7. Ull. Llopis. A. 8. Tieta. Màlaga. 9. Ean. Morro. UA. 10. N. Adés. Arecs. 11. Citen. Uf. Pas. 12. Iterativa.

VERTICALS: 1. Lilliputenca. 2. An. Alàlia. IL. 3. Terraplenat. 4. Aní. Ca. T. Dei. 5. Fabulosament. 6. Urinari. Os. E. 7. NR. I. Rapé. Ur. 8. Dactilògrafa. 9. Albi. Llaor. T. 10. SL. Riell. Epi. 11. Tenies. Vàcu. 12. Asisi. Amassa.

